

บทที่ 2

แนวความคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ตามความคิดแบบจารีตนิยมของคนไทยเห็น ความคงอยู่และความต่อเนื่องของสังคมไทย ตั้งอยู่บนรากฐานทางนามธรรมที่สำคัญ 3 ประการ คือ ชาต ศาสนาและพระมหากษัตริย์ รากฐานทางศาสนา อันได้แก่พุทธศาสนา เปรียบเสมือนหลักเกณฑ์ทางศีลธรรมและพลังทางสังคมที่แทรกซ้อนวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนในทก ๆ ด้าน ทั้งวิถีชีวิตส่วนตัวและวิถีชีวิตทางสังคม ที่สำคัญคือเป็นที่มาของวัฒนธรรมและมรดกแห่งชาติของชาวพุทธ ดังนั้น พุทธศาสนาจึงเป็นสัญลักษณ์และพื้นฐานของความผูกพันของคนในชาติและเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติ ความคิดเช่นนี้นำไปสู่ความเชื่อที่ว่า ความเจริญรุ่งเรืองของชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนา และทำนองเดียวกันความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาบางซึ้งถึงความเจริญรุ่งเรืองของชาติและความสถาพรของสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นความมั่นคงของชาติ ศาสนาและสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงไม่อาจแยกออกจากกันได้¹ การที่ศาสนายังคงดำรงมาได้ ย่อมหมายความว่า ศาสนามีบทบาทสำคัญที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองและมีความสัมพันธ์ต่อสังคมสรุปได้ดังนี้

---

¹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม,

1. ศาสนาในฐานะเป็นองค์กรทางศีลธรรม นับเป็นบทบาทเด่นชัด เพราะศาสนาเริ่มต้นด้วยการสร้างประมวลหลักศีลธรรมซึ่งบางส่วนได้กลายมาเป็นกฎหมาย แต่บางส่วนก็ต้องการให้ศาสนาเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการ เช่น การปลูกฝังความสำนึก การรู้จักควบคุมตนเอง และหลักจริยธรรมในความสัมพันธ์ทางสังคม

2. ศาสนาในฐานะองค์กรช่วยเหลือสังคม เพราะความเป็นผู้รับผิดชอบในการปลูกฝังความสำนึกทางศีลธรรม ศาสนาจึงเท่ากับเป็นองค์กรเอกชนที่เข้ามามีบทบาทช่วยเหลือสังคมโดยปริยาย เช่น สนับสนุนรัฐในด้านการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม หรือช่วยเหลือคนพิการ

3. ศาสนาในฐานะผู้ให้จุดหมายแห่งชีวิต อันเป็นจุดหมายที่แท้จริงของศาสนา ทั้งนี้ก็เพราะรัฐกับสังคมช่วยเหลือบ้าง เจกบุคคลได้เฉพาะความอดมสมบูรณ์แห่งส่วนหนึ่งของชีวิตเท่านั้น สังคมไม่อาจให้ทุกคนบรรลุถึงจุดหมายแห่งชีวิตที่แท้จริงได้นอกจากศาสนา เพียงองค์กรเดียว²

นอกเหนือจากพุทธศาสนาแล้วยังมีศาสนาอื่นอีกที่ประชาชนชาวไทยให้ความเคารพนับถือได้แก่ คริสต์ อิสลาม ซิกข์และฮินดู เป็นต้น ถึงแม้เทียบร้อยละแล้วจะมีผู้เคารพนับถือน้อยกว่าพุทธศาสนา แต่ก็ไม่ค่อยความสำคัญลงไป เพราะอย่างน้อยที่สุดก็ยังได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ³ แม้ว่าองค์พระมหากษัตริย์จะได้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์เป็นเอกอัครศาสนาบัลลังก์⁴ ของทุกศาสนาด้วย และจากการที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนาถึงร้อยละ 95

² พระมหาอภัย ญาณธโร, พุทธวิถีนับถือสังคม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสาร, กันยายน 2538), หน้า 209-210.

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2534 มาตรา 27.

⁴ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 7.

ของประชากรทั้งประเทศ⁵ ก็ไม่อาจทำให้ประเทศไทยกลายเป็นรัฐพหุ ทำนองเดียวกับประเทศอิหร่านกลายเป็นรัฐอิสลามได้

ศาสนาเป็นสถาบันที่สำคัญยิ่ง ด้วยมีอิทธิพลอย่างมากมายต่อชีวิตจิตใจ ความเป็นอยู่ของประชาชนแม้ศาสนาที่กำลัง ทำหน้าที่อย่างถูกต้อง ก็จะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำประโยชน์สุขมาให้แก่ประชาชน แต่ถ้าศาสนาอ่อนแอ หรือถูกนำมาปฏิบัติอย่างผิดพลาดคลาดเคลื่อน อาจทำให้เกิดความสูญเสียประโยชน์ หรือก่อโทษแก่สังคมได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้ง จึงจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ที่รัฐหรือผู้ปกครองจะต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาและช่วยให้ศาสนาทำประโยชน์อย่างถูกต้อง เพียงแต่จะต้องระวังให้เป็นการถือเอาประโยชน์จากศาสนา หรือทำให้ศาสนาอำนวยความสะดวกแก่รัฐ โดยชอบธรรม⁶ การที่รัฐถือเอาประโยชน์จากศาสนา หรือช่วยให้ศาสนาอำนวยความสะดวกแก่รัฐนั้นเป็นหลักธรรมดาของการปกครองที่เดียว ตรงข้ามถ้ารัฐไม่ถือเอาประโยชน์จากศาสนาแล้วจะเป็นการผิดวิสัยของการปกครองและเป็นความบกพร่องของการปกครองด้วย ปัญหาที่มีอยู่เพียงว่าการถือเอาประโยชน์จากศาสนาเป็นไปโดยชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งการปกครองที่ถือเอาประโยชน์จากศาสนาโดยชอบธรรม หมายถึง การช่วยส่งเสริมสนับสนุนร่วมมือหรืออำนวยความสะดวกให้ศาสนาสามารถบำเพ็ญหน้าที่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ทำให้ประชาชนเป็นคนที่มีศีลธรรมอยู่ร่วมกันอย่างร่มเย็น เป็นสังคมที่มีสันติสุขอันเป็นจุดหมายร่วมกันทั้งของการปกครองของรัฐและของศาสนา แต่ถ้าผู้ปกครองใช้ศาสนา หรือองค์ประกอบของศาสนาเป็นเครื่องมือเสริมอำนาจ หรือความมั่นคงแห่งสถานะของตน หรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ถือได้ว่า เป็นการถือเอา

⁵ ข้า เลื่อง วัฒนจันทร์, การพัฒนาภักจการคณะสงฆ์และการพระศาสนา เพื่อความมั่นคงแห่งชาติ, หน้า 23.

⁶ พระธรรมปิฎก (ประยทธ ปยุตโต), ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในงานศาสนาประจำชาติ (กรุงเทพมหานคร : อักษรธรรม, กันยายน 2537), หน้า 14.

ประโยชน์จากศาสนาโดยไม่ชอบธรรม⁷ ไม่ประกอบด้วยธรรม และไม่ถูกต้องของผู้ปกครอง พง
รัฐและศาสนามีความสัมพันธ์อันแนบแน่นกับสังคม แตกต่างกันที่มีบทบาทคนละด้าน การดำรงอยู่ด้วยกัน
ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับรัฐปรากฏออกมาในรูปแบบต่างกันตามกาลเวลา ศาสนาที่เคย
เป็นคู่แข่งกับรัฐ ได้เปลี่ยนมาเป็นผู้ช่วยเหลือรัฐ⁸ ในส่วนความสัมพันธ์กับรัฐ แม้ว่าแต่เดิมศาสนา
จะมีอิทธิพลค่อนข้างมากต่อรัฐ แต่บทบาทของรัฐที่เด่นชัดขึ้นทำให้ศาสนาไม่สามารถเข้าไปควบคุม
หรือบงการได้ เช่น เดิม พุทธศาสนาได้แสดงบทบาทของศาสนาที่เป็นเอกลักษณ์ของตนที่จะไม่เข้าไป
ก้าวล่วงเรื่องของรัฐ โดยถือว่าทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายศาสนาต่างมีภาระของตนเอง รัฐเปรียบเสมือน
นาวาที่จะขนส่งสมาชิกไปสู่ฝั่งแห่งความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีความเป็นอยู่และพัฒนาชีวิต
ที่ดี ส่วนศาสนาจะเป็นผู้รับภาระ เพื่อนำมนุษย์ไปด้วยนาวาแห่งธรรมสู่ฝั่งแห่งจุดหมายสูงสุดแห่งชีวิต
ด้วยหลักการเช่นนี้ทำให้ศาสนาและรัฐมีภาระเฉพาะของตนที่จะไม่ก้าวล่วงกัน แต่ให้ความเคารพ
และอ้างอาศัยซึ่งกันและกัน⁹ รัฐเป็นผู้รักษาผลประโยชน์ของประชาชน มีหน้าที่ในการส่งเสริมและ
ทำประโยชน์แก่ประชาชน พุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาของประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ ยิ่งกว่านั้น
ยังเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ตลอดจนเป็นสิ่งที่ต่าง ๆ อันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ จนเรียกว่า
เป็นศาสนาประจำชาติ รัฐและผู้บริหารประเทศจึงต้องรับผิดชอบที่จะคุ้มครอง ดูแล รักษาและทำน
บำรุงพุทธศาสนา¹⁰ ให้มีความเจริญรุ่งเรือง ในทางกลับกันพระภิกษุสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนา จะ

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

⁸ พระมหาอภัย ญาณวีโร, พุทธวิถีแห่งสังคม, หน้า 208-209.

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 210.

¹⁰ พระธรรมปิฎก (บ.อ.บยุตโต), สถานการณพุทธศาสนา พลิกทวยนะ เป็นพัฒนา,
หน้า 20-21.

เป็นผู้มีหน้าที่แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ดีงาม ให้พัฒนาทางจิตและปัญญา เมื่อทำเช่นนั้นแล้วประชาชนจะมีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดีก็เป็นพลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ที่ตกอยู่กับรัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสุข รัฐสำคัญในบุญคุณของฝ่ายสงฆ์ จึงถวายความคุ้มครองทำนุบำรุงอุปถัมภ์พระสงฆ์หรือทางศาสนาเป็นการตอบแทนคุณความดีหรือบูชาคุณ¹¹ อันส่งผลให้ประเทศหรือรัฐเกิดความมั่นคงวัฒนาถาวรสืบไปในความเป็นพุทธศาสนายังมีสิ่งที่จะต้องตระหนักถึงพร้อมกันไปด้วย ก็คือ ความจำเป็นของธรรมที่มีต่อสังคม การนำหลักธรรมมาเป็นแรงชัยของระบบทางสังคมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ที่จะทำให้ระบบการเมืองหรือระบบทางสังคมมีประสิทธิภาพมากขึ้น¹² ในประเทศที่กำลังพัฒนาเริ่มมีสถาบันทางการเมืองที่ไม่มั่นคง มีการเปลี่ยนแปลงทอดถอนรัฐบาลบ่อย ดังนั้น ผู้นำทางการเมืองของประเทศเหล่านี้จึงพยายามจะรักษาไว้ซึ่งอำนาจทางการเมืองของตนด้วยวิธีการต่าง ๆ¹³ เท่าที่สามารถกระทำได้ ถ้ารัฐบาลมีความชอบธรรมในสายตาของประชาชนแล้ว รัฐบาลก็ไม่จำเป็นต้องใช้กำลังบังคับ หรือใช้อำนาจบังคับประชาชนให้ปฏิบัติตามนโยบายของตนเพียงเล็กน้อย จะเห็นได้ว่าความชอบธรรมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่รัฐบาลหรือรัฐบาลจำเป็นต้องสร้างสมไว้ ถ้ารัฐบาลใด

¹¹ คณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย (กรุงเทพมหานคร : จัดพิมพ์เนื่องในงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อเฉลิมฉลองวิสาขบูชา, 11-17 พฤษภาคม 2527), หน้า 34.

¹² พระมหาอภัย ญาณโร, พุทธวิถีสังคม, หน้า 275.

¹³ สรพันธ์ บณยมานพ, การสร้างอำนาจทางการเมืองของหลวงปู่สรวงธรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีการกวาดล้างบริษัททางการเมือง ในปี พ.ศ. 2481 (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2521), หน้า 14.

ขาดความชอบธรรม รัฐบาลเน้นกับประสบการณ์ความวุ่นวายและการต่อต้านอำนาจรัฐโดยประชาชน¹⁴ ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นในหลายประเทศและหลายภูมิภาคของโลกโดยทั่วไป

การถ่ายทอดศรัทธาทางศาสนา มาเป็นความเชื่อในเรื่องอำนาจและบุญบาป เป็นการสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจผู้ปกครอง นอกจากนี้จะมีคนค่าทำให้ประชาชนยอมรับอำนาจการปกครองแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการลดการทำลายและลดการแย่งชิงอำนาจของผู้ปกครองให้น้อยลงด้วย การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมือง ทำให้ประชาชน (ในสมัยโบราณ) มีทัศนคติว่าสถาบันทางศาสนาและสถาบันทางการเมืองกับการปกครอง เป็นสิ่งที่ควบคู่กันและแยกกันไม่ออก¹⁵ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทยยอมรับนับถือกันตลอดมาว่าสถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสามสถาบันที่จำเป็นต้องอยู่คู่กันตลอดไป และแนวความคิดนี้เองก็ได้มีการกำหนดไว้ในธงไตรรงค์อันเป็นสัญลักษณ์ของประเทศไทยมาตราบเท่าทุกวันนี้

ศาสนากับการเมืองและสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นในการเมืองและสังคม ย่อมจะมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงในศาสนา ก็จะมีผลกระทบการเมืองและสังคมเช่นเดียวกัน¹⁶ ดังนั้น การศึกษาวิจัยด้านศาสนากับการเมืองในหัวข้อการละเมิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์กับอำนาจทางการเมือง จำต้องใช้นวัตกรรมความคิดมาพิจารณาประกอบการศึกษา แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวิจัย (theoretical

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

¹⁵ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พหุศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, หน้า 31.

¹⁶ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พหุศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง กรณีเปรียบเทียบประเทศไทย ลาว และกัมพูชา, หน้า 4.

framework) นั้น เปรียบเสมือนแผนที่ช่วยในการมองสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้ชัดเจนยิ่งขึ้น¹⁷ เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงได้นำกรอบแนวความคิดมาช่วยในการศึกษาวิจัย ซึ่งจะ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ขอมูล ปรากฏการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยอย่างมีระบบระเบียบและง่ายยิ่งขึ้น สำหรับแนวความคิดนั้น จะได้จากการศึกษาเอกสารงานวิจัย และเอกสารอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยได้กำหนดกรอบแนวความคิด ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีความชอบธรรม (legitimacy theory) เพื่อให้เนื้อหากระชับ ชัดเจน และตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น

ปัญหาความชอบธรรมในอำนาจการปกครองของระบบการเมืองการปกครองแบบใดแบบหนึ่งนั้น เป็นปัญหาสำคัญของผู้ปกครองที่ต้องคำนึงถึงอยู่ตลอดเวลา ความชอบธรรมในอำนาจการปกครองในความหมายที่กว้างมีพื้นฐานอยู่บนความเชื่อที่ว่า รัฐบาลหรือผู้ปกครองมีสิทธิ์ที่จะปกครองและผู้อยู่ใต้การปกครองควรยอมรับสิทธิ์และอำนาจการปกครองนั้น ความชอบธรรมจะเกิดขึ้นต่อเมื่อผู้ปกครองสามารถโน้มนำให้ผู้อยู่ใต้การปกครองมีความเชื่อและศรัทธาว่าสถาบัน กระบวนการทางการเมือง กฎระเบียบ วิธีการปกครอง การกำหนดและดำเนินนโยบายของรัฐบาลเป็นสิ่งที่เหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนและเป็นข้อผูกพันทางศีลธรรมที่จะต้องปฏิบัติตาม และระบบกระบวนการการตัดสินใจทางการเมืองก็สอดคล้องกับค่านิยมพื้นฐานที่สังคมนั้นยึดถือ นักรัฐศาสตร์ได้เพียรพยายามที่จะกล่าวถึงที่มาของความชอบธรรมทางการเมืองไว้หลายอย่างต่าง ๆ กัน แต่มีนักรัฐศาสตร์ท่านหนึ่ง คือ David E. Apter ได้กล่าวถึงที่มาของความชอบธรรมไว้น่าสนใจ โดย Apter แบ่งฐานที่มาของความชอบธรรมของการปกครองอย่างกว้าง ๆ ออกเป็น 2 ประเภท

- ประเภทแรก ความชอบธรรมที่มิแหล่งที่มาจากความเชื่อและค่านิยมซึ่งฝังรากลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของสังคม ความเชื่อและค่านิยมดังกล่าวมีลักษณะ เป็นนามธรรมและมรดกทางวัฒนธรรม กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมและจารีตนิยมที่ยึดถือร่วมกันของประชาชน

17 ทิตยา สุวรรณชฎ, โครงสร้างพัฒนาสังคม (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2531), หน้า 9.

- ประเภทที่สอง ความชอบธรรมที่ได้มาจากความสามารถของรัฐบาลหรือผู้ปกครองในการสนองตอบความต้องการทางด้านวัตถุของประชาชน ความสามารถในการแก้ปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งสามารถให้ความมั่นใจแก่ประชาชนที่จะรักษาไว้ซึ่งความอยู่ดีกินดี (สถานภาพเดิม) และให้หลักประกันความเจริญรุ่งเรืองในอนาคต¹⁸

ความชอบธรรมทางการปกครอง นับเป็นรากฐานสำคัญอย่างหนึ่งของการเมืองอำนาจในการปกครอง โดยฝ่ายรัฐบาลควรมีสัทธิที่จะปกครองและฝ่ายที่ถูกปกครองก็ยอมรับในการถือสิทธิ์ดังกล่าว¹⁹ ความชอบธรรมในการปกครองเป็นเรื่องของความเชื่อหรือความศรัทธาเกี่ยวกับการได้มาซึ่งอำนาจ การมีอำนาจ และการใช้อำนาจในการปกครอง ซึ่งจะขึ้นอยู่กับการอ้างสิทธิ์ในการปกครองของฝ่ายปกครอง หรือฝ่ายเจ้าหน้าที่บ้านเมือง และขึ้นอยู่กับที่ยอมรับ หรือมีความเชื่อฟังในข้ออ้างอันนั้นของฝ่ายรับการปกครอง²⁰ รัฐบาลในทศสังคมย่อมต้องการที่จะให้มีคนเชื่อ

¹⁸ David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago : Chicago University Press, 1965), pp. 43-80. อ้างถึงใน สมบูรณ์ สขสาราญ, พหุศาสตร์กับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, หน้า 25.

¹⁹ Dolf Sternberger, "Legitimacy," International Encyclopedia of the Social Science, (1986), IX, 244; and Carl J. Friedrich, Man and His Government : An Empirical Theory of Politics (New York : McGraw-Hill, 1963), p. 234. อ้างถึงใน ทินพันธ์ นาคะต๊ะ, การเมืองการบริหารไทยภาวะของชาติ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 53.

²⁰ Max Weber, The Theory of Social and Economic Organization (New York : Free Press, 1968), p. 328. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

ก็ว่าการปกครองของตนมีความชอบธรรม อย่างน้อยที่สุดก็ต้องพยายามให้การอยู่ในฐานะรัฐบาลของตนได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปอย่างแท้จริง²¹ อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การมีความชอบธรรมในการปกครอง มีส่วนช่วยให้เห็นว่าการกระทำของฝ่ายปกครอง มีความถูกต้อง และ เกิดความสงบเรียบร้อยภายในสังคม การปกครองที่ชอบธรรมมีผลทำให้พลเมืองมีความสำนึกในหน้าที่ของตนว่า ควรเชื่อฟังผู้มีอำนาจหน้าที่และปฏิบัติตามข้อบัญญัติ หรือคำสั่งของฝ่ายนั้นด้วยดี การมีความเชื่อในเรื่องความชอบธรรมในการปกครองจึงมีผลดีในทางสนับสนุนรัฐบาล²² การก่อให้เกิดความรู้สึกว่ามีความชอบธรรมในการปกครอง จึงน่าจะ เป็นปัจจัยที่ทำให้รัฐบาลและการกระทำของเจ้าหน้าที่ของบ้านเมืองได้รับการสนับสนุน²³ แนวความคิดเกี่ยวกับหลักแห่งความชอบธรรมในการปกครอง ได้พัฒนาเรื่อยมา เป็นลำดับ บรรดานักปราชญ์แต่โบราณมีความเห็นแตกต่างกันออกไป บางคนเห็นว่าการปกครองเป็นเรื่องเกี่ยวกับหลักแห่งความเป็นธรรม โดยถือว่าในสังคมของคนเราแล้ว ควรจะได้มีการแบ่งหน้าที่กันทำ คนฉลาด คนมีปัญญา คนมีความรู้ ควรจะได้รับมอบหมายให้เป็นชนชั้นปกครอง ที่รองลงมาควรให้ช่วยในการบริหารงาน ส่วนคนสามัญก็ควรมีหน้าที่

---

²¹ Sternberger, "Legitimacy," International Encyclopedia of the Social Science 1986, p. 244. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

²² Friedrich, Man and His Government : An Empirical Theory of Politics, pp. 240-241, 243-45, 254-55, 259-60, 341. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 57.

²³ David Easton, A Systems Analysis of Political Life (New York : Wiley, 1967), pp. 278-282. and Friedrich, Man and His Government : An Empirical Theory of Politics, p. 237. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

เกี่ยวกับการผลิต นั่นคือ หลักแห่งความชอบธรรมในการปกครองอย่างหนึ่ง ซึ่งเชื่อกันว่า จะช่วยให้บรรลุผลประโยชน์ของฝ่ายรับการปกครอง²⁴ อื่นศาสนาจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้กษัตริย์ผู้มีอำนาจมีความชอบธรรม (legitimacy) มากขึ้น²⁵ ในอดีตที่ผ่านมาพระมหากษัตริย์หรือผู้ปกครองหลายประเทศ ได้อ้างเอาลัทธิความเชื่อในศาสนาสร้างความชอบธรรมในการปกครองให้กับตนเอง ในประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่นก็ถือกันว่าจักรพรรดิของตน คือ โอรสแห่งสวรรค์ ประชาชนจึงมีหน้าที่ต้องเคารพเชื่อฟังฝ่ายปกครองทั้งในด้านการเมืองและในด้านศาสนา สำหรับคริสต์ศาสนาก็มีการอ้างถึงการเป็นตัวแทนของพระเจ้าเพื่อขึ้นครองราชย์เหมือนกัน เช่น Henry IV ทรงอ้างถึงโองการพระเยซู ส่วน Charlemagne อ้างว่าได้รับการบรมราชาภิเษกโดยพระผู้เป็นเจ้า²⁶ สำหรับประเทศไทยในสมัยอยุธยา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 1893 ได้นำเอาระบบเทวราชมาใช้ในการปกครองบ้านเมือง ถือว่ากษัตริย์ คือ สมมติเทพ มีพระโพธิสัตว์ พระคเณศ พระวิฆเนศวร รวมอยู่ในองค์พระมหากษัตริย์ ทรงมีพระราชอำนาจเป็นล้นพ้น นับได้ว่าเป็นการนำเอาระบบความเชื่อเกี่ยวกับ

---

²⁴ The Republic of Plato translated by Francis M. Conford, (New York : Oxford University Press. 1945), pp. 66, 103-26, 178-79, 196. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 60.

²⁵ นฤมล ธีรวัฒน์, "อิทธิพลของศาสนาและความเชื่อที่มีต่อความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์อยุธยา," สะพาน : รามบทความทางประวัติศาสตร์ เล่ม 2 (กรุงเทพฯ : สันติพันธ์การพิมพ์, 2521), หน้า 105.

²⁶ Friedrich, Man and His Government : An Empirical Theory of Politics, pp. 232-233. and Sternberger, "Legitimacy," International Encyclopedia of the Social Science, pp. 244-245. อ้างถึงใน เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเข้ามาช่วยให้เกิดการยอมรับหรือเกิดความชอบธรรมในการใช้อำนาจสิทธิ์ขาดของผู้ปกครอง และนั่นก็หมายถึง ช่วยให้มีความศักดิ์สิทธิ์มากขึ้น²⁷ ความเชื่อในเรื่องการมีความชอบธรรมทางการปกครองซึ่งเป็นสิ่งสนับสนุนให้การเมืองดำรงอยู่ได้นั้น ตามปกติมักมุ่งไปที่เจ้าหน้าที่ที่ใช้อำนาจในการปกครอง เช่น ชนชั้นปกครองหรือตัวข้าราชการกับมึงไบ้ระบบการปกครอง อาจกล่าวได้โดยทั่วไปว่า การมีความเชื่อในเรื่องความชอบธรรมทางการปกครองมักขึ้นอยู่กับสิ่งสามประการ นั่นคือ อุดมการณ์ทางการเมืองของสังคม การยึดมั่นในโครงสร้างกับพื้นฐานของระบอบการปกครองและการให้ความเชื่อถือในคุณสมบัติส่วนตัวของเจ้าหน้าที่เอง²⁸ ความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักร คือ รัฐ กับศาสนจักรในเชิงอุปถัมภ์นั้น นำซึ่งความผูกพันที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ความภักดีของพระสงฆ์ต่อรัฐซึ่งแสดงออกโดยการให้ความร่วมมือและสนับสนุนรัฐบาล แต่ความภักดีต่อรัฐและต่อผลประโยชน์ของรัฐอาจจะไม่เป็นการเพียงพอและเป็นหลักประกันว่าความร่วมมือ การสนับสนุนและการเชื่อฟังนั้นจะจริงจังตลอดไป²⁹ พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรจึงมีลักษณะพึ่งพากันอยู่ที่ย่อยอาศัยกันและกัน แต่เชิงอำนาจฝ่ายอาณาจักรเหนือฝ่ายศาสนจักรตลอด

²⁷ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, ประวัติศาสตร์และการเมือง (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516), หน้า 45-67. and H.G. Quaritch Wales, Ancient Siamese Government and Administration (New York : Paragon, 1965), p. 16.

²⁸ ทนพันธ์ นาคะตะ, การเมืองการบริหารไทยการะของชาติ, หน้า 71.

²⁹ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, หน้า 51.

มา ศาสนจักรโดยเฉพาะสถาบันสงฆ์ถูกดัดกลืนให้เป็นส่วนขยายของระบบราชการและพระสงฆ์มิได้เป็นอิสระแก่ตน ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะอิทธิพลและพลังผลักดันของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมสมัยใหม่³⁰

หลักการในพุทธศาสนายอมรับและสนับสนุนการมีกษัตริย์ จึงนับเป็นเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งที่ทำให้ผู้นำประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เห็นประโยชน์จากการใช้ศาสนาเป็นเครื่องผูกพันจิตใจระหว่างประชาชนและกษัตริย์ แม้แต่รัฐบาลของพม่าในปัจจุบันก็ได้ใช้หลักการนี้ โดยสเนตร ชัตินธารานนท์ ผู้ชำนาญการทางด้านพม่าศึกษา กล่าวว่า "ความชอบธรรมของรัฐบาลพม่า รวมทั้ง SLORC มีส่วนจากรากฐานและบทบาททางศาสนา SLORC พยายามแสดงบทบาทของผู้อยู่ในอ้อมกอดแห่งสถาบันสงฆ์ ทำนองเดียวกับพระมหากษัตริย์พม่าในสมัยก่อน ยังได้รับการสนับสนุนจากพระสงฆ์มากเท่าใด ความชอบธรรมของ SLORC ก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น"³¹ หลักการสำคัญข้อหนึ่งที่เป็นผลเหตุจูงใจให้ศาสนาเข้าพัวพันกับการเมือง ก็คือ ศาสนาเป็นเรื่องของการเมืองและสังคม ดังนั้น ไม่มีศาสนาใดในโลกที่ไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อสังคมและการเมือง ศาสนาจึงไม่อาจปลื้มตนเองจากขอบข่ายทางการเมืองได้³² จากการที่สถาบันสงฆ์เป็นศูนย์กลางความเชื่อถือและเข้าถึงประชาชนได้ลึกซึ้งกว่าสถาบันใด รวมทั้งการที่สถาบันสงฆ์เป็นหลักประกันแข็งแรงต่อความชอบธรรมของในเป็น

³⁰ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, เอกสารการสอนชุดวิชา, ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย, หน้า 152.

³¹ Denis D. Gray, "Feature/Burma Buddha and the General," Bangkok Post (October 5, 1996), p. 8.

³² คเนิงันต์ย์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, มกราคม 2532), หน้า 4.

กษัตริย์ เป็นผลให้รัฐจำเป็นต้องมีมาตรการควบคุมสถาบันสงฆ์อย่างแนบชิด³³

พุทธศาสนามีได้เป็นเพียงอุดมคติซึ่งเกี่ยวกับรัฐ ผู้ปกครอง หรือหลักความชอบธรรมทางการเมืองและอำนาจเท่านั้น แต่ยังโยงไปถึงลักษณะความสัมพันธ์แบบจารีตที่ผู้ปกครองได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ประเทศไทยเป็นตัวอย่างที่อธิบายได้อย่างชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจทางการเมืองกับพุทธศาสนา ความสัมพันธ์มีลักษณะการพึ่งพิงระหว่างสถาบันทางการเมืองและสถาบันทางศาสนา การพึ่งพิงดังกล่าวมีลักษณะที่อำนาจทางการเมืองหรือฝ่ายอาณาจักรมีอำนาจเหนือฝ่ายศาสนจักร³⁴ สถาบันสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับสังคมอย่างใกล้ชิด ความเกี่ยวพัน มีทั้งส่วนที่เป็นการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ทั้งที่เป็นปฏิสัมพันธ์ต่อกันและทั้งที่เป็นอุปกร์ของกันและกันเพื่อความคงอยู่และความมั่นคง ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเป็นกิจกรรมทางการเมืองมิใช่เป็นเรื่องซึ่งผิดบงกต์วิสัย³⁵ การที่สถาบันกษัตริย์หรือรัฐเข้ามาควบคุมหรืออุปถัมภ์คณะสงฆ์นั้น ย่อมเป็นเพราะเหตุผลเกี่ยวกับความต้องการเสถียรทางด้านประชาชนสถานหนึ่ง เพราะพระสงฆ์มีความใกล้ชิดกับประชาชนและควบคุมเสถียรประชาชนเป็นส่วนใหญ่ แต่พระสงฆ์จะสามารถควบคุมเสถียรประชาชนได้จะต้องมีการศึกษามีความรู้ สามารถนำประชาชนได้และในการที่พระสงฆ์มีอำนาจทางประชาชน พระสงฆ์ก็จะมีอำนาจต่อรองกับรัฐด้วย³⁶

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

³⁴ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, หน้า 165.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

³⁶ พระราชวรมณี (ประยูรธ บยุตโต), สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย, หน้า 311-312.

พุทธศาสนาลัทธิเถรวาทอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์ของรัฐ รัฐทำหน้าที่คุ้มครองพระสงฆ์ คณะสงฆ์ให้ความชอบธรรมแก่พระมหากษัตริย์และรัฐ โดยรัฐจะช่วยปกป้องภัยแก่ชนชีวิตความเป็นอยู่ อันเคราะห์ด้านการศึกษาของพระสงฆ์เจตนาเหมือนว่าพระศาสนาจะขาดจากพระราชูปถัมภ์และความอุปถัมภ์ของรัฐเสียไม่ได้ แต่ความอุปถัมภ์ของรัฐมักสร้างปัญหาบางประการแก่คณะสงฆ์ เนื่องจากนโยบายที่มีต่อคณะสงฆ์เน้นความมั่นคงของรัฐมากกว่าพัฒนาการของคณะสงฆ์ การที่คณะสงฆ์เป็นศิรัทธาของประชาชน สามารถจะอำนวยความสะดวกหรือโทษแก่รัฐได้ รัฐจึงควบคุมพระสงฆ์โดยการกำหนดโครงสร้างของสถาบันให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการ การที่รัฐเป็นผู้นำกำหนดสมณศักดิ์ นิตยภัต ภัทฺพระสงฆ์ ทำให้สังคัมสงฆ์มีรูปแบบเป็นสังคัมศักดิ์นา และในบางครั้งสมณศักดิ์ ยศตำแหน่งเหล่านี้ล้มหายอดมคตต์ของสถาบันสงฆ์ให้ตกต่ำลงดจเดียวกับมราชวาส 37 สถาบันพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ มีคณบการอันยิ่งใหญ่ต่อรัฐและสถาบันพระมหากษัตริย์ ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสถาบันทั้งสอง ประกอบกับความศรัทธาที่พระมหากษัตริย์ทรงมีต่อพุทธศาสนา ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงรับเป็นองค์เอกอัครอุปถัมภ์ก จึงทรงสละพระราชทรัพย์เป็นจำนวนมากพระราชอุทิศให้แก่การพระศาสนา 38 กระนั้นก็ตามการใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการปกครองของรัฐก็มีข้อจำกัดด้วย มีใช้รัฐจะสามารถใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือได้ทุกโอกาส รัฐหรือผู้ปกครองกกดควบคุมโดยตกอยู่ภายใต้ต่ออิทธิพลและความเชื่อของพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน 39 การเข้าควบคุมศาสนจักรของพระมหากษัตริย์อยู่ในวงจำกัดเท่าที่จำเป็น หลักการสำคัญของพุทธศาสนา คือ การประนีประนอม

37 คณิงนัตย จันทบุตร, สภาวะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า 87-88.

38 อหัด จิงนพัณรสกส, วิวัฒนาการเศรษฐกิจวัดไทย (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, เมษายน 2528), หน้า 28-29.

39 เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

พุทธศาสนามีใช้ศาสนาของผู้กดขี่หรือผู้ถูกกดขี่ แต่คงหน้าที่ของความเป็นตัวเชื่อมระหว่างผู้ปกครองและประชาชนมีลักษณะเป็น "กตภาของสังคม หรือ สัญญาประชาคม" ที่จะควบคุมอำนาจอันสิ้นพระทัยของพระมหากษัตริย์ทางอ้อม โดยสร้างลักษณะกษัตริย์ในอุดมคติหรือธรรมราชาจากความต้องการของประชาชนและฝ่ายศาสนจักรยังผลให้อำนาจอันชอบธรรมของพระมหากษัตริย์กลายเป็นอำนาจที่อิงเข้ากับธรรม ไม่ใช้กำลังหรืออำนาจทั่วไปโดยเหตุผลส่วนตัว หรือยึดถือผลประโยชน์ของผู้ปกครองเท่านั้น⁴⁰ เมื่อใดสังคมมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจในอัตราเร่งสูง โครงสร้างและสถาบันที่เป็นองค์ประกอบของสังคมย่อมได้รับการกระทบกระเทือนด้วยอย่างมาก สถาบันสงฆ์ที่เบ็ดเสร็จประกอบพื้นฐานสถาบันหนึ่งของสังคมจึงไม่อาจหลีกเลี่ยงผลกระทบนี้ได้⁴¹ อย่างแน่นอน การใช้พุทธศาสนาเป็นเครื่องมือทางการเมือง อาจบังเกิดผลตรงกันข้ามที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้อีกประการหนึ่ง ก็คือ ก่อให้เกิดการต่อต้านอำนาจรัฐโดยกลุ่มทางศาสนาอย่างง่ายดาย หากมีเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง หรือในช่วงระยะเวลาที่อำนาจในการปกครองของรัฐอ่อนแอลง และนอกจากนี้หากประชาชนสูญเสียความศรัทธาต่อพระสงฆ์เมื่อใดก็เท่ากับว่า ประชาชนไม่ยอมรับนโยบายและอำนาจทางการเมืองที่พระสงฆ์เป็นตัวกลางในการเผยแพร่ไปด้วย ดังนั้น ทั้งรัฐและพระสงฆ์จึงต้องยินยอมที่จะประนีประนอม และพยายามใช้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้ามาใช้อย่างผสมผสานกลมกลืนกับอุดมการณ์ และวัตถุประสงค์ทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้⁴²

⁴⁰ สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม, หน้า 165.

⁴¹ คณินันต์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า 19.

⁴² สมบูรณ์ สุขสำราญ, พุทธศาสนากับความชอบธรรมทางการเมือง กรณีเปรียบเทียบประเทศไทย ลาว และกัมพูชา, หน้า 134.

พุทธศาสนาในประเทศไทยเรื่องมาเป็นเวลานานนับพันปีจึงมีพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก แม้มีหน้าที่ปกครองกันเองตามพระธรรมวินัย แต่อำนาจการปกครองสงฆ์นั้นตั้งอยู่บนหิริและโอตตัมปะ คือ ความละอายและความเกรงกลัวต่อบาปเท่านั้น หากคน ๆ นั้นไร้ความอายและไม่กลัวบาปเสียอย่างหนึ่งแล้ว สงฆ์ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เมื่อสงฆ์เองไม่อาจจัดการกันเองจึงต้องอาศัยอำนาจอาณาจักร หรือพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จัดการกับคนประเภทนั้นให้จับตัวลี้กและลงอาญา พระมหากษัตริย์จึงทรงเป็นประมุขในการปกครองสงฆ์ มีพระราชอำนาจในการนี้โดยสมบูรณ์ และเพื่อแยกสงฆ์ไว้ต่างหากจากอาณาจักร จึ่งได้ทรงแต่งตั้งพระภิกษุทรงสมณศักดิ์ขึ้นปกครองสงฆ์โดยมีพระราชอำนาจสนับสนุน⁴³ วิธีการชอบธรรมที่รัฐจะยืมมือเข้ามาก็คือด้วยการรวมกันกับทางคณะสงฆ์เป็นฝ่ายให้กำลัง เพราะคณะสงฆ์โดยลำพังนั้นไม่มีกำลังอำนาจในทางอาณาจักรต้องอาศัยทางแผ่นดิน⁴⁴ ถึงความจริงมียุวกาการศึกษาจะมีอยู่ในมือพระสงฆ์ แต่สิ่งนี้ไม่ได้ทำให้ศาสนาที่มีอำนาจในทางโลก อธิปไตยของพระอยู่ในวงจำกัด เพราะศาสนาและรัฐบาลแยกจากกันจนเกือบจะเห็นได้ชัด ในสมัยก่อนเห็นการติดต่อทางศาสนาอาจเป็นภัยต่อพระราชอำนาจเด็ดขาดขององค์พระมหากษัตริย์จนไม่มีพระมหากษัตริย์ไทยพระองค์ใดจะยอมได้ หากมีพระสงฆ์องค์ใดที่บารพนาอำนาจทางอาณาจักรจริงก็จะเป็นการขัดต่อคำสอนของศาสนาพุทธลัทธิหินยาน⁴⁵ ตามธรรมเนียม

⁴³ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช, คึกฤทธิ์กับพระพุทธศาสนา (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามรัฐ, เมษายน 2523), หน้า 126-129.

⁴⁴ คณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา, พระพุทธศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย, หน้า 35.

⁴⁵ ควอร์ริช เวลส์, การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ แปลโดย กาญจณี สมเกียรติสกุล และ ยุพา ชมจันทร์, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519), หน้า 375.

เดิมของไทย การทำนบารุงพระศาสนาเป็นหน้าที่โดยตรงของพระมหากษัตริย์ หากเมื่อใดเห็นว่า พุทธศาสนาเริ่มมีวามเสื่อม ศึกษาย่อยถ้อยในพระธรรมวินัย พระองค์จะเข้าดำเนินการปฏิรูปศาสนา เช่น ปรากฏกฎหมายพระสงฆ์ ปราบปรามพระสงฆ์ลัทธิต่าง ๆ ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถือว่าเป็น ยุครุ่งเรืองแห่งพุทธศาสนาอย่างมาก พระมหากษัตริย์ทรงดำรงพระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก ทกพระองค์⁴⁶ จากการศึกษาประวัติศาสตร์ พระราชพงศาวดารและหลักฐานทางโบราณคดี จะ พบว่า นับตั้งแต่ พ.ศ. 608 ในสมัยอาณาจักรอัยลาว ซึ่งยังคงตั้งอยู่ทางตอนใต้ของจีนเป็นต้นมา พระมหากษัตริย์ของไทยทุกพระองค์ทรงเป็นเอกอัครพุทธศาสนูปถัมภก ความสัมพันธ์ของพระองค์ใน การอุปถัมภ์ค้ำชูพระพุทธานุศาสนามีความต่อเนื่อง พระราชภารกิจส่วนใหญ่ในเทวรัชกาล ต่างก็มุ่งหวังต่อการดำรงสถิตอยู่แห่งบวรพุทธศาสนา เพราะนอกจากการเป็นพุทธมามกะ บกครอง บ้านเมืองตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว มีสิ่งหนึ่งซึ่งทรงปฏิบัติให้ปรากฏเห็น เนื่อง ๆ คือ การบูรณะปฏิสังขรณ์ขนิษฐสถาน ขนินยวัตถุทางพุทธศาสนาอย่างมากมาย โดยเฉพาะ อย่างยิ่งการสร้างวัดวาอารามที่ยังคงเห็นอยู่เป็นจำนวนมากในปัจจุบัน⁴⁷ สถาปนสงฆ์ในประเทศ ไทย มีสถานะ เป็นหน่วยราชการหนึ่งของพระมหากษัตริย์ เป็นองค์สำคัญยิ่งต่อการประกันความ มั่นคงและความชอบธรรมทางการเมืองของกษัตริย์ ซึ่งจะเห็นได้จากพจนานุกรมคำแห่งมหाराชและ พระมหาธรรมราชาลิไททรงใช้พระพุทธานุศาสนาเป็นฐานอำนาจทางการเมือง พระบรมไตรโลกนาถ ใช้พระพุทธานุศาสนาเป็นเครื่องมือสนับสนุนนโยบายรวมเอาอาณาจักรสุโขทัยกับอาณาจักรอยุธยา เข้า ด้วยกัน พระเจ้าทรงธรรมใช้เพศภิกษุของสมกกำลังทำการแย่งชิงราชสมบัติจากพระศรีเสาวภาคย์ ได้สำเร็จ ทั้งมีการกล่าวกันว่าพระเพทราชาอาศัยพระภิกษุสนับสนุนการปฏิวัติต่อต้านฝรั่งเศสและ

⁴⁶ คชินันต์ย์ จันทรบุตร, สถานะและบทบาทของพระพุทธานุศาสนาในประเทศไทย, หน้า 75.

⁴⁷ คณะกรรมการจัดงานสืบสานสิ่งเสริมพระพุทธานุศาสนา, พระพุทธานุศาสนา ศาสนา ประจักษ์ชาติไทย, หน้า 161-171.

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช⁴⁸ เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นสิ่งหนึ่งที่ได้ทรงสร้างความชอบธรรมและสร้างฐานอำนาจให้การปกครองของพระมหากษัตริย์แต่ละพระองค์

ความสัมพันธ์ที่พระมหากษัตริย์มีต่อสถาบันพหุศาสนาซึ่งเห็นได้ชัดเจนและสำคัญมากที่สุดนั้น ได้แก่ เมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยในวงการพระศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์คณะสงฆ์ในการทำสังคายนา ร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาสัมัยต่าง ๆ โดยมาก ก็มีพระเจ้าแผ่นดินหรือรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ทั้งในประเทศอินเดีย ศรีลังกาตลอดจนกระทั่งประเทศไทยหลายครั้งหลายสมัย⁴⁹

พระบรมราชาบายของรัชกาลที่ 1 ในการสร้างความชอบธรรมให้กับสถาบันกษัตริย์ด้วยการอ้างอิงหลักธรรมของพหุศาสนาและการเผยแพร่พระบรมเดชานุภาพให้เป็นที่ปรากฏนั้น นับเป็นการประสบความสำเร็จอย่างงดงามซึ่งพระมหากษัตริย์ของราชวงศ์จักรีพระองค์ต่อ ๆ มา ได้ทรงยึดถือเป็นแบบฉบับ⁵⁰ การตัดสินพระทัยสร้างราชธานีแห่งใหม่ที่กรุงเทพฯ แทนกรุงธนบุรีนั้น นับเป็นการอธิบายพระราชภารกิจของพระมหากษัตริย์ในการจรรโลงไว้ซึ่งวัฒนธรรมและเป็นผู้นำของบ้านเมือง⁵¹ ทั้งนี้พิจารณาได้จากสิ่งก่อสร้าง เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภูเขาทองและการ

⁴⁸ คณิงนิตย์ จันทบุตร, สถานะและบทบาทของพระพหุศาสนาในประเทศไทย, หน้า 17.

⁴⁹ คณะกรรมการจัดงานสัปดาห์ส่งเสริมพระพหุศาสนา, พระพหุศาสนา ศาสนาประจำชาติไทย, หน้า 33.

⁵⁰ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราช, เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์สังคมและการเมือง (กรุงเทพมหานคร : อักษรไทย, 2528), หน้า 309.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ชุดคลองมหานาค ล้วนแต่เป็นสิ่งจำลองมาจากกรุงศรีอยุธยาอันมีพื้นฐานวัฒนธรรมทางพุทธศาสนา
 ดังเห็น การสร้างความชอบธรรมให้แก่สถาบันกษัตริย์ในสมัยต้นจึงเริ่มที่คำอธิบายถึงเหตุผลในการ
 ปราบดาภิเษกโดยอิงหลักธรรมทางพุทธศาสนา หลังจากนั้นจึงเป็นบทพิสูจน์ความสามารถทางทหาร
 การมีอำนาจทางการเมืองและความถูกต้องในทางธรรมตามลำดับมา⁵²

จากแนวความคิดทั้งหมดที่กล่าวมา ทำให้มองเห็นว่า สถาบันลงมีความชอบธรรมใน
 การที่จะส่งเสริมสถาบันทางการเมืองให้มีความมั่นคงและมีประสิทธิภาพ ในทางกลับกัน สถาบันทาง
 การเมืองก็มีความชอบธรรมในอันที่จะสนับสนุนช่วยเหลือสถาบันสงฆ์ เพื่อความเจริญและพัฒนาใน
 ฐานะที่เป็นศาสนาประจำชาติต่อไป

สรุป

ความเป็นชาติไทยตั้งอยู่บนรากฐานนามธรรมที่สำคัญ คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
 คำสอนทางพุทธศาสนา เป็นแหล่งวัฒนธรรม มรดก สัตยลักษณ์ และความผูกพันของคนในชาติ ความ
 เจริญรุ่งเรืองของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ดำเนินมาพร้อมกัน ดังนั้น ความมั่นคงของสาม
 สถาบันนี้จึงไม่อาจแยกจากกันได้ ในอดีตศาสนา เป็นคู่แข่งกับรัฐแม้จะเป็นสิ่งค้ำเหนี่ยวภายในรัฐ แต่
 กษัตริย์ก็มิได้เข้าควบคุมสถาบันทางศาสนาอย่างเบ็ดเสร็จ คงปล่อยให้พระสงฆ์ปกครองกันเองตาม
 พระธรรมวินัย รัฐ เป็นเพียงผู้ให้การอุปถัมภ์ขณะเดียวกันก็อาศัยศาสนาสร้างความชอบธรรมให้การ
 ปกครองซึ่งถือว่าศาสนามีอิทธิพลค่อนข้างมากต่อรัฐ โดยรัฐอาศัยศาสนาช่วยกล่อมเกลายให้ผู้คนเป็น
 พลเมืองดีายต่อการปกครองดูแล และให้การทำงานบำรุงศาสนาไปด้วย

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 308.

ปัจจุบันภายใต้การเปลี่ยนแปลงบทบาทของศาสนาได้เปลี่ยนมาเป็นผู้ช่วยเหลือรัฐ ทั้งนี้ เพราะบทบาทรัฐที่เด่นชัดขึ้นทำให้ศาสนาไม่อาจเข้าไปบงการได้เหมือนเดิม พุทธศาสนาได้แสดงบทบาทของตนที่จะไม่เข้าไปก้าวล่วงเรื่องของรัฐ โดยถือว่าต่างฝ่ายต่างมีภาระของตนเองไม่ก้าวล่วงกัน แต่ให้ความเคารพและอิงอาศัยกันและกัน

ศาสนาพุทธในประเทศไทยมีสถาบันสงฆ์เป็นผู้สืบต่อและเป็นเครื่องปรากฏ ได้รุ่งเรืองมาเป็นเวลานานจึงมีพระสงฆ์เป็นจำนวนมาก แม้อาจปกครองกันเองตามพระธรรมวินัย แต่อำนาจการปกครองสงฆ์ต้องอยู่บนหิริและโอตตัมปะ หากปราศจากสองสิ่งนี้แล้วจำต้องอาศัยอำนาจของรัฐในการขจัดปัญหา จึงนับเป็นความชอบธรรมของรัฐหรือผู้ถืออำนาจทางการเมืองต่อการแก้ไขความผิดปกติก่อนเกิดขึ้นในวงการพระศาสนา เพื่อความบริสุทธิ์ผุดผ่องและมีแห่งการวิปัสสนา ในทางตรงกันข้ามหากรัฐปล่อยปละละเลยจนเกิดความเสียหายขึ้นมาแล้ว อาจกระทบต่อประสิทธิภาพและเสถียรภาพของรัฐเองได้